

Mu daamid ja härrad,
kallid hea eesti keele sõbrad!

Meie luuletaja Juhan Liiv on kord öelnud: minu erakond on eesti keel.

Ja tõesti – ajal, mil maailm ühtaegu globaliseerub, kuid ühiskond seevastu killustub; kus erakondlikkusest on saanud lõhestumise sünonüüm, on eesti keel tõesti see tegur, mis meid kui põlisrahvast kõikjal maailmas ühendab.

Eesti keel on olnud see oskus, meie olemise pärisosa, mis on aidanud meil alles jääda. Kõigi raskuste ja tagasilöökide kiuste.

Mõnel rahval on selleks usk, mõnel teisel territoorium, kolmandal mõni väärtus või ideaal.

Eestlaste koosolemise, eestlaseks olemise tsement on eesti keel.

Kui me räägime keele arengust, siis pinnapealse ja seetõttu asjatundmatu käsitlusviisi tõttu nähakse vägagi tihti selle arenemise varjukülgi:
toorlaenusid teistest keeltest, mis omasõnu välja tõrjuvad;
lohakat ja väära süntaksit, kantseliitlikke vārdvorme, mis korrutamise juhtudel leiavad tee ka tavakeelde.

Jah, need probleemid on tuttavad igale keelele, väikesele ja suurele.

Täpselt niisamuti inglise keelekeskkonna kaitsjad keele mures inglise keele vaesumise ja risustamise pärast. Prantslastel näiteks on loodud riiklikud institutsioonid, akadeemiad, mis kehtestavad reegleid sõnade kasutuskõlblikkuse kohta.

Aga samas peame teadma, et võrreldes ajaga, mil William Shakespeare kirjutas oma surematud näidendid ja sonetid, on inglise kirjakeeles praegu neli korda rohkem sõnu. Nagu teame sedagi, et enne Shakespeare'i oli neid sõnu veelgi vähem, see tähendab, et ta ise oma loominguga rikastas inglise keelt.

Ja me vist keegi ei tea, kuipalju rohkem on täna eestikeelseid sõnu võrreldes ajaga, kui Johann Voldemar Jannsen ajalehe abil maarahvale maailma asju võttis selgitada.

Ka keeles kehtib põhimõte, mille loodusteadlane Charles Darwin sõnastas juba 150 aastat tagasi: pikaealisuse tagab vaid kohanemisvõime.

Eesti keel on pikaealine, järelkult on suutnud alati kohaneda. Mul pole andmeid ega kahtlusi, et see ei võiks samamoodi jätkuda.

Eesti keele kohanemisse andsid oma märkimisväärse ja positiivse panuse Johannes Voldemar Veski ja Johannes Aavik.

Vabaduse olud tekitasid vajaduse olla kultuurrahvas ka keeles. Ja keel kohanes selle vajadusega.

Käesolev aasta on innovatsiooniaasta. Ma loodan väga, et see laieneb ka meie keelele. Kui võrdleme meie viimast 17 vabaduse aastat, siis tahaks küsida: kus on meie keeleuuendused?

Jah, palju räägitakse keele risustamisest, aga võib-olla see tuleb sellest, et me ise oma keelt vajalikul määral ei uuenda ning seetõttu meil ei jäägi muud üle kui laenata. Ja vist seetõttu ongi meil täna sõnad, nagu "mobla" ja "läpakas".

Vaatame nende mõistete täpsust, mida Veski ja Aavik töid meie keelde. Kui lugesin 30 aastat tagasi Paul Saagpaku sõnastiku sissejuhatust, siis oli seal loend Aaviku loodud sõnadest. See tundus uskumatu, et neid sõnu varem polnudki. Ja ometi olid need uudissõnad tolleks ajaks vaid pool sajandit vanad.

Me ei kujuta täna oma keelt ettegi sõnadeta: ulm, laip, relv, mõrv, roim, sark, otstarbekas, kolp, malbe, leebe, siiras, sulnis, nõme, morn, taunima, reetma, naasma, evima, väisama, nentima, liibuma, veenma, hetk.

Veski omalt poolt lisas muu hulgas: mälestis, ehitis, loendamatu, parandamatu.

Mõelgem ka sellele, et toona käis keeleuuendajate vahel ka äge vaidlus. Näiteks, kas võtta Aaviku „otstarbekas“ või Veski „otstarbekohane“.

Põhisõnavarasse ei ole uuel vabaduseajal Aavikuga võrreldavas mahus ja eduga sõnu juurde toodud. Hetkel meenub vaid „lõim“ ja seegi on vist tuletis ühest varasemast sõnast.

Kuid Veski vaimus terminoloogiaga on suudetud keelt järele aidata küll. Kui võtta näiteks kas või sõjandus, milles eesti keel vabaduse tulekul oli hullem kui puudulik.

Mõelgem samuti, kui palju ebaselgust ja ebatäpsust on kohati meie keeles, meie sõnades, mis jätab meid hätta asjade olemuse selgitamisel.

Ma pean järgnevalt olukorra piltlikustamiseks kasutama ingliskeelseid näiteid.

„Policy“ ja „politics“ on mõlemad eesti keeles poliitika. Aga kuidas siis tõlkida eesti keelde lauset, mida ütles mõni aasta tagasi üks Bushi administratsioonist lahkunud kõrge ametnik: „Politics was more important than policy“?

Kui tõlgime selle lause eesti keelde, on tulemuseks absurd: poliitika oli olulisem kui poliitika.

Edasi. Märgime tõsiseid uuringuid nii ajaloo kui keele ja kirjanduse vallas sõnaga „teadus“. Ometi ei arvata laiemas maailmas, et ükski neist oleks „science“ või et keeleteadlane on „scientist“. Välja arvatud ehk Noam Chomsky oma tööga transformatsioonilise grammatika alal.

Jah, meil on kasutusel ka terminid nagu „täppisteadus“ ja „reaalteadus“. Aga ometi jääb vähemalt praeguses olukorras mõistetamatuks termin „Philosophy of Science“, kuivõrd „teadusega“ pole siin seesugust kokkupuudet nagu tõlge lubaks oletada.

Keele abil väljendame me teadvustatud kategooriaid. Kui keel neid kategooriaid ei erista, siis ei saa me asjadest õigesti aru.

Veelgi enam – kui meil ei ole eesti keeles vajalikke ja täpseid mõisteid, siis jääme me paratamatult paljudest olulistest mõttevahetustest lihtsalt eemale. Ja see tähendab, et oleme vaesemad.

Ma arvan, et keele kaitsmine, selle hoidmine ja arendamine saabki edukalt toimida vaid siis, kui me sihiteadlikult ja pidevalt tegeleme keele uuendamisega.

Loomulikult on meie konservatiivsel suhtumisel oma keelde minevikust lähtuvad põhjused. Jah, me peame keelt kaitsma. Kuid samal ajal me peame seda ka arendama, kui tahame, et eesti keel jääks kultuur- ja teaduskeeleks.

Siin läheb vaja vaid meelekindlust ja iseendaks jäämist.

Aitäh!